

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XVIII: 2020

Grudziądz, dnia 21.10.2020 r.

Nr 46 (660)

1207. spotkanie

Ali Sladek

Żydzi w Grudziądzu¹

Z dużym trudem, z nielicznych wspomnień współczesnych nam ludzi wiekowych, odtwarzam w swej wyobraźni społeczność żydowską w Grudziądzu. O ile w Małopolsce i centralnej części Polski Żydzi ubodzy tworzyli zamknięty klan, zamieszkiwali gęsto jakąś kwaterę czy dzielnicę, posługiwali się językiem przypominającym silnie zdeformowany niemiecki, przy rozmowie gestami uzupełniając słowa, nosili odmienne stroje niż całą resztą społeczeństwa, to w Grudziądzu wtopieni byli w społeczeństwo zbytnio się innością nie wyróżniali. Wniosek nasuwa się jeden. Żydzi grudziądzcy stanowili nieliczną, ale zamożną część mieszkańców. Na pewno początki przemysłu i rozwój miasta zapoczątkowali w 1862 r. Herzfeld i Victorius. Pozostała z tego okresu zabytkowa część fabryki „Hydro-Vacuum” zabudowa przy wielu ulicach. Pozostał oryginalny budynek dawnego Żydowskiego Zakładu Sierot fundacji K. Lachmana z 1873 r., na którym podano za żydowskim kalendarzem rok budowy 5633. Budynek ten stoi na wprost Poczty Głównej i obecnie jest tu siedziba Urzędu Stanu Cywilnego, gdzie każdy nowonarodzony, żeniący się czy zmarły, zostaje odnotowany. W tym nieznacznie orientalizującym budynku uderza bardzo drobny ornament niezwykle starannie wymodelowany w ceramice.

Na zachowanym zdjęciu z lat międzywojennych przedstawiona jest synagoga. Znajdowała się ona na Placu Niepodległości. Budowla otynkowana z zaznaczonymi pionowymi podziałami elewacji, sugerującymi istnienie dwóch wież, symetrycznie rozmieszczone otwory drzwiowe i okienne podkreślają pionowy układ. Mocny gzyms ponad pięciem i cofnięty fronton nawy głównej z towarzyszącymi wieżami, na których narożnikach są po trzy wieżyczki kryte stożkowatymi daszkami, zakończonymi „Gwiazdami Dawida”, ładnie wieńczy całość. Dzięki wielkiej prostocie, oszczędnemu detalowi synagoga ma wiele uroku i co dziwniejsze, zdaje się nawiązywać do dzieł z okresu manieryzmu w Polsce. Jest jeszcze pozostałość po tym wyznaniu dosyć opuszczona i zaniechana. Cmentarz Żydowski pełen dawnych grobów, chociaż pozbawiony kamiennych obelisków. Przyrośnięty do dawnego cmen-

¹ A. Sladek, Żydzi w Grudziądzu, Gazeta Grudziądzka, pod red. J. John-Błażyńskiej, R. II, 1994, nr 43, z dn. 28.10.1994 r., s. 12. Przedruk za zgodą wdowy po Autorze, pani Krystyny Sladek.

tarza ewangelickiego, jako wzgórze, nad którym jeszcze kilkanaście lat temu usychała wyniosła brzoza. Ostatnio ogrodzony doprasza się o kamień pamięci dla tych, którzy żyli i pracowali z naszymi antenatami, dodawali kolorytu miastu i odeszli, podobnie jak wielu, w mroki zapomnienia.

Synagoga w Grudziądzu. Pocztówki ze zbiorów Z. Zawadzkiego.

*Przedwojenna ul. Mickiewicza w Grudziądzu z widoczną synagogą.
Ze zbiorów Z. Zawadzkiego.*

Internat K. Lachmana, obecny Urząd Stanu Cywilnego w Grudziądzu. Fot. P. Bilski.

Internat K. Lachmana, obecnie Urząd Stanu Cywilnego w Grudziądz. Fot. P. Bilski.

Pozostałości starego cmentarza żydowskiego w Grudziądz. Fot. P. Bilski.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.